

LA TRAGÈDIA DE L'ÉSSER
(Una aproximació a l'obra poètica de Marc Granell)

El mar, però,
dóna i pren la memòria
FRIEDRICH HÖLDERLIN

Confesse, primer que res, la meua predilecció per la poesia de Marc Granell, un dels autors més singulars de la dita generació dels 70 de les lletres catalanes. Perquè Granell, més enllà de les modes a l'ús i dels «tics» gairebé normals en cada moment literari, ha estat capaç d'anar construint una obra poètica personal i d'una exuberància metafísica que furga en els grans interrogants de l'ésser com si fos una falç inexorable, una veu sòlida i contundent que ens commou per la seua brutal sinceritat, per la seua extraordinària eficàcia comunicativa i filosòfica.

De vegades és difícil escriure poesia contra-corrent, sense assumir els tòpics que les patums literàries dicten sobre allò que cal fer en cada moment o que els interessa per la raó que siga. Marc Granell és d'aquells poetes peculiars que aspiren a fer un cant espiritual, a la manera de San Juan de la Cruz, del fluir dels seus versos, un salm candenciós, però ferm i sòlid, que ens atabala i ens sorprèn alhora. La seua poesia té la duresa mística necessària per a deixar-nos orfes de sentit i esperança, però la seua recerca és, al capdavall, la recerca de memòria i ésser d'una collectivitat determinada, expressió, a la manera de Machado, d'una paraula en el temps i en la història.

Al llarg dels sis llibres que ha publicat fins ara trobarem les claus que constitueixen una obra poètica coherent i fidel als seus plantejaments conceptuals i estètics, preocupada ensems per la soledat de l'ésser i el compromís cívic, per l'energica denúncia, fins i tot, de la societat del consum i els atavismes d'una societat hipòcrita i represiva en molts dels seus aspectes.

El pessimisme ontològic

Però Marc Granell és, sobretot, el poeta del sentiment de tragèdia que acompanya l'home modern com una llosa que s'enfonsa i emergeix, crea angúnia i plaer, un profund desassossec de l'esperit. És el vertigen que crea la rebellia de la consciència, l'eixida de l'home de la minoria d'edat, en paraules de Kant, l'aparició de la raó il·lustrada i el lliure vol de la ment capaç de totes les coses, de conquerir la realitat i posseir-la amb una feroç seguretat en si mateixa.

Tanmateix, el somni de la raó crea monstres, utilitzant el tòpic, i aquest alliberament de l'home ha comportat també l'emancipació d'allò sagrat, creant les condicions idònies, per tant, per a viure potser la tragèdia més gran de totes: la mort dels déus i de déu. Les conseqüències han estat traumàtiques; reconèixer la soledat de l'ésser en el món i assumir el nihilisme, és a dir, la constatació de la mort del món suprasensible. S'ha substituït la religió per la història, s'ha divinitzat la història de l'home. Fins i tot, hem tingut la gosadia d'inventar un superhome, un superdéu. El resultat s'ha vist clar: el pessimisme ontològic ha estat un dels símptomes més contundents de la modernitat.

Un dels trets més característics de la poesia moderna és, sens dubte, la manifestació d'aquest sentiment de tragèdia. L'autodestruïció, el maleïtisme, han estat dues de les malalties que més sovint han patit els artistes moderns, representants de l'esperit de l'home de lliure consciència nascut amb la Il·lustració. Cada poeta ha tractat de portar a l'escenari alguns poderosos esperits capaços de tirar per terra el gegant satan del dubte, del fàstic d'ell mateix, de la indiferència o de l'horror que posseeix l'home modern, col·locat sempre entre aquest monstre i l'èxtasi que, com Baudelaire, tant desitja. I cadacú, en la mesura que és un vertader poeta, ho ha aconseguit fins a cert punt.¹

1. J.M. Cohen, *Poesía de nuestro tiempo*, Fondo de Cultura Económica, Mèxic D.F., 1963.

L'idealisme alemany

Entre els poetes de llengua catalana actuals Marc Granell és l'autor que millor ha reflectit aquest patetisme de l'ésser tan propi de la modernitat. La seua poesia, plena de reminiscències de l'idealisme filosòfic alemany, és l'expressió d'una trajectòria individual preocupada per l'ésser i la consciència, per l'individu davant la collectivitat i el paper de la història i el poble. La seua poètica és, sintèticament, un contundent tractat sobre la pèrdua de l'ésser de l'home modern i la projecció d'aquesta pèrdua en la collectivitat. Entenent sempre aquesta metafísica a la manera d'Antonio Escohotado², com un saber del pensar com a sentir, o dit d'una altra manera, un esforç per pensar el sentiment en la seua última nuesa.

La primera part de *Llarg camí llarg* (València, 1977), el primer llibre del poeta, conté l'embrió, al meu entendre, de tota la densitat metafísica posterior de l'obra de Marc Granell. Aquesta primera part, «Soledat del cos», és una apassionada elegia, un desesperançat cant espiritual, una «oració lleu», on es constata la pèrdua de l'ésser des dels orígens perquè:

Potser no és possible ja el retorn,
la ventura d'habitar els altars,
origen de la llum, si entre les ombres
és costum la nostàlgia
i el destí, inútil horitzó, s'eternitza
escuma en la perpètua nit.

La projecció d'aquesta tragèdia és el punt de partença de l'obra de Granell. Al capdavant, d'aquesta *soledat del cos*, de l'*exili del cos* que és *sorra en la sorra confós*, de la *nostàlgia infinita de l'ésser*, només se'n salva la memòria; l'ànima, l'esperit, en terminologia filosòfica. El binomi cos/memòria, el món físic i el psíquic, és també un punt d'anàlisi interessant en la poètica granelliana.

2. Antonio Escohotado, *El espíritu de la comedia*, Anagrama. Barcelona, 1991.

Ací, precisament, sembla adient fer un incís sobre el fèrtil simbolisme que el poeta atorga al paper de la memòria, simbolisme que constituirà, al meu parer, un dels eixos vertebrals de la seua obra. Perquè, tal i com anirem explicant al llarg d'aquest assaig, la memòria és el rerafons permanent de la seua poètica. De la memòria dels orígens, on el poeta lamenta la pèrdua de l'ésser per l'absència dels déus i la possibilitat de tornar a la llum primigènia dels altars; de la memòria individual a la col·lectiva; fins arribar a la negació total d'aquesta en el seu últim llibre *Fira desolada*.

L'últim vers de «Soledat del cos», *a les mans us deixo la meua memòria*, és prou significatiu del canvi de tarannà que es produirà en les dos parts restants del llibre, «Ombra viva» i «Desig plogut». De fet, «Ombra viva» representa un capgirament de la visió del poeta envers el seu propi món autobiogràfic, una autocontemplació distanciada de la seua memòria individual que introdueix, per primera vegada en la seua veu poètica, una reflexió sobre certa quotidianitat sempre vista amb escepticisme i ironia. A més a més, tant en la segona part com en la tercera del llibre s'ha produït ja una clara evolució conceptual i els termes abstractes (cos, absència, oblit, ombres, memòria, ser, etc.) es tornen més concrets, el poeta es troba més obert al món sensible, a l'experiència de la natura (capvespre, horitzó, gota de pluja, arbres, muntanya, terra, ocell, etc.).

Els déus i el poble

Aquesta evolució del poeta d'un món abstracte, místic, cap a percepcions més concretes, més sensibles a la natura i la quotidianitat, es fa més palesa en el poema de la tercera part anomenat «Dius». La influència d'un dels poetes més admirats per Marc Granell, Blas de Otero, es fa evident en la manifestació d'un sentiment de solidaritat, de compromís cívic, encara que apareix, generalment, distanciat i càustic.

Dius mar
i dius veu,

i cel i muntanya
i pluja d'incendi
la nit retornant.
Dius terra
i dius homes
com arbres que esperen
un riu ros i sang.
Dius poble
i et dius.

El filòsof alemany Heidegger explicava respecte a la poesia de Hölderlin que trobava en ella l'essència de la poesia perquè el poeta està entre els senyals dels déus i la veu del poble. *L'essència de la poesia està encaixada en les lleis que s'esforcen per unir-se i separar-se dels senyals dels déus i de la veu del poble. El poeta es troba entre ells, els déus, i entre el poble.*³ Heidegger expressa el pensament segons el qual l'home és un ésser-amb-els-altres que són el seu poble, la seua comunitat. Si fem cas de Heidegger, la poesia de Marc Granell està estructurada, bàsicament, entre aquests dos pilars: la reflexió sobre la soledat de l'ésser per l'absència dels déus i la preocupació per la col·lectivitat a la qual pertany el poeta.

En *Notícia de la tribu* (València, 1978), un breu recull de sis poemes, el poeta aprofundeix en la vessant cívica i fa una crítica enèrgica de la societat de consum, crítica de la qual mostrem ara dos exemples molt significatius.

¿Qui pot, per exemple,
no desitjar algun d'aquests productes
delicats i agradosos
que ens ofereixen?

.....
¿És el cel o una nova
modalitat d'aparador on poden,

3. María Fernanda Benedito, *Heidegger en su lenguaje*, Tecnos. Madrid, 1992.

a trossets, proposar-nos
una compra joiosa?

En el poemari *Refugi absent* (Barcelona, 1979), Granell denuncia diversos aspectes socials en el sentit abans esmentat que a continuació expliquem.

El poema que inicia el llibre, «Elegia», ens mostra la contradicció al voltant de la qual gira tot el poemari. La negativitat del *desert d'una ombra* davant la qual *l'oració és inútil* es contraposa a *les veus, els llavis, la tempesta i els ventres plens de braços amb força*.

Com una ombra. El desert d'una ombra.
Lleu, l'oració, Inútil.
Mai no és jardí la solitud
i encara
hi ha veus i llavis
recordant la tempesta.
I braços amb força,
ventres plens
de braços amb força,
de llavis amb veus
sense oblit.
Lleu, l'oració.
Inútil
el teu cos si desert.

La por

Aquest conflicte entre la negativitat que comporta l'absència d'ésser de l'home, la soledat, i l'esperança en la fertilitat dels *braços amb força*, és a dir, en la combativitat del poble en la seua lluita per conquerir la llibertat, és un dels punts bàsics del poemari. A més a més, el poeta parla reiterativament de la por, entesa, al meu parer, com la por de la repressió, la por sobre la qual s'ha constituït la raó social, tant des del punt de vista de l'educació rebuda com des del

punt de vista polític. De fet, sobre la por s'han creat, finalment, els déus. Els déus entesos, en aquest cas, com el poder establert, sempre repressor de la creativitat i la llibertat de l'home.

Diuen
que el primer que feren els déus,
abans dels segles,
fou instal·lar
la por dins de les butxaques.
Avui
hi són.
Encara.

La crítica social és també un element determinant en el llibre *Exercici per a una veu*, publicat a Barcelona per edicions del Mall el 1984. El llibre consta de dos poemaris, *Materials per a una mort meditada* (1978-79) i el poemari pròpiament dit *Exercici per a una veu* (1979-1982), publicat anteriorment per separat.

El poder

El poema amb el qual s'inicia el llibre, «El passeig», és una irònica introspecció autobiogràfica del poeta que fa esment, una vegada més, del discurs repressiu de l'ordre establert, del poder, en una paraula, bé siga a través de la religió o a través dels missatges tòpics d'una educació castradora de la llibertat com fou l'educació franquista.

Després de vint segles us digueren
cerca un ofici rendable i uns pits
acollents on pugues
descansar el teu esforç. Tant se val quina mena
d'ofici si arribes a assolir el respecte
que sols els diners poden enganyar.
I recorda: és trist però en aquesta vida

únicament tu ets tu mateix. Nosaltres
no fem el món. Hi ha un déu
que tot ho disposa.

Més endavant, el poema «Maternitat» és una denúncia lúdica i contundent del rol social que les dones tenen en la societat. Un poema, intelligentment feminista, si se'm permet l'expressió, on el poeta recorre la vida d'una dona des que naix fins que mor, posant en evidència una trajectòria vital on *l'espera* és l'estat natural perquè la passivitat és l'únic paper que tenen les dones en una societat masclista, on els homes dominen l'acció de les coses.

«La plaça de les boges», la segona part del llibre, consta de set poemes dedicats a les dones de la plaça de Maig, on la crítica es converteix en crítica política, en aquest cas en denúncia d'una societat dominada per la cultura «made in USA» de la coca-cola i el Travolta.

Pots pixar tota la coca-cola que beus
sobre un ample assortiment de calaveres disposades
en ordre alfabètic per a una
major comoditat de l'usuari
i somriure complagut l'arribada del digne
representant de Carter que diu
que diu Carter que fóra millor
minvar per un temps la pixarada, almenys
mentre passegen Travolta pels cinemes
de tota la pàtria muda.

La mort quotidiana

Cal assenyalar, per últim, la reflexió sobre la mort que conté el llibre. Una mort que forma part de la quotidianitat urbana, des de la desolació d'una ciutat on *els límits dels carrers es perden més enllà de la sang immòbil de les dents/penjades als balcons tancats de la memòria*. Heus ací una mostra d'aquesta idea de la mort de l'autor de *Llarg camí llarg*.

Una mort fidel i petita m'acomia cada vespre
que me'n torne cap a casa decebut i nostàlgic
—com és costum altíssim en aquestes contrades—
intentant somriure els cadàvers que moren
i parlen d'alegria de ser morts sense saber-ho.

Exercici per a una veu és, sens dubte, el llibre més apassionadament compromès amb el poble de Marc Granell. Tal i com hem esmentat, a partir del poema «Dius» de *Llarg camí llarg*, el to del poeta es fa més concret, més col·loquial, més urbà, més compromès amb el destí del seu poble. Aquesta preocupació del poeta, ben palesa en els llibres posteriors a *Llarg camí llarg*, arriba al seu punt culminant en *Exercici per a una veu*.

El poble

Granell es troba, aquesta vegada, més a prop del seu poble, de la seua terra, que mai. La memòria autobiogràfica es converteix en memòria col·lectiva. Per totes aquestes raons es tracta del llibre més entusiasta i esperançat de l'autor, amb evidents influències estel·lianes. El poema que clou el llibre, titulat «Redreçament», és prou significatiu sobre aquest aspecte que comentem.

Aquest poble és un poble que desperta i comença
a ferir-se de llum molt a espai la carn.
Aquest poble se sap la destrossa i coneix
qui alça la mentida i el mur i la mordassa.
Aquest poble és un poble que voleu ben mort.

Fira desolada (Barcelona, 1991), l'últim poemari de l'autor, representa, sens dubte, la culminació de l'obra poètica de Granell. De fet, el llibre ha estat molt valorat per la crítica i els escriptors, obtenint l'any 1992 el premi dels escriptors valencians organitzat pel col·lectiu Jordi de Sant Jordi i l'associació d'escriptors en llengua catalana. Es tracta d'un llibre madur, intel·ligent, on el domini del

llenguatge i la mira reflexiva i distanciada de l'autor converteixen l'expressió poètica en un subtil espill de commovedors simbolismes. Un distanciament que arriba fins i tot a les pròpies obsessions del poeta, com prodrem comprovar més endavant.

Assassinar la memòria

El poema «Paisatge interromput» amb el qual s'inicia la primera part del llibre, «Fragment de mar», ens dona moltes claus significatives sobre el nou estadi poètic de Marc Granell. Un nou estadi que comporta un canvi d'actitud força important respecte als seus llibres anteriors. Arribats a aquest punt, la *casa* ha deixat de ser memòria i ja no entra la llum per les *verdes finestres*, sinó que *buida, passeja el desconhort/d'abraçar veus on no creix sinó ombra*.

Fa temps algú va viure
la blanca memòria de la casa
que vigila de nits i guarda muda
l'antic sillabeig de les barques.
N'obra la porta i les verdes finestres
quan la llum, puntual, descendia
a beure àvida el sorprès despertar de les ones.

El simbolisme d'aquest poema és aclaridor en molts aspectes. El mar, tal i com diu la citació de Hölderlin que encapçala el poema, *dóna i pren la memòria*. En aquest cas, el mar és el resultat de la pèrdua de la memòria que habitava la casa, una casa desolada on les veus són ja ombra. Com explicàvem al principi d'aquest assaig, el pensament poètic de Marc Granell ha arribat ara a un punt de negativitat en el qual ha desaparegut, fins i tot, la memòria, tant individual com col·lectiva, com un dels motors fonamentals que posaven en marxa el seu engranatge poètic. Ara la memòria és una casa buida on les veus que abans s'escoltaven s'han convertit en ombra. Tanmateix, en una bona mostra d'aquest profund distanciament que abans esmentàvem, *ja ningú no assisteix a la derrota*.

Més endavant, el poema «Recordatori» torna a insistir en aquesta qüestió, presentada amb un subtil simbolisme coherent amb el plantejament del llibre. La mar, l'absència de memòria, *ompli les oïdes/de nostàlgia i desigs/de joies mortes/de vaixells ancorats*. Per si de cas, el poeta es recorda directament que *has d'assassinar-te/un dia d'aquests/la memòria*.

El silenci i el dubte

El poema anomenat «Germain Nouveau» torna a incidir, malgrat tot, en la impossibilitat de trobar la resposta, ja que *el poema i el mar/no han estat mai la resposta*. Al capdavall, no resta una altra eixida que *el silenci i el dubte*. En aquest sentit, és apropiat parlar de la citació que encapçala el llibre, d'un altre poeta company de generació de Granell, Salvador Jàfer, que diu que *ni la paraula ni la idea, ni aquest dolor que ara/us escric són perfectes, sinó el silenci*.

El distanciament, com a posició reflexiva del poeta, torna a fer-se evident en el poema «Corrent de fons» que encapçala la segona part del poemari, «Despulles tendres». Ara, el poeta es troba, fins i tot, sense un *bri de mar tan sols per a dur-me a la nostàlgia*. Les veus són contemplades des de lluny i es produeix, fins i tot, una complicitat irònica del poeta.

Sent al lluny

l'estrèpit inclement de la festa. Hi ha rialles i crits,
algú canta. Ric també. Per què no?

En el poema «Postal 2» trobem també una altra prova d'aquest distanciament reflexiu, irònic, en aquest cas parlant sobre la mort. Trobem ací cert cauticisme existencial, d'arrels fusterianes en la meua opinió, on apareix tractada la mort sense cap lliçó moral possible, ja que només es tracta d'un *dubte/que es podrirà perfecte, matemàtic,/sota el somriure indiferent dels dies*. Al capdavall, *Fira desolada*, que finalitza amb un emotiu poema dedicat al pare del poeta, representa el moment més fèrtil i madur de l'obra de Marc

Granell, però també el més dur i desesperançat, on només resta, finalment, el silenci i el dubte.

Davant d'això, el filòsof postexistencialista Emmanuel Lévinas⁴, fent una encertada crítica de l'ontologia de la modernitat, diria que la solitud no és tràgica perquè comporta la privació de l'altre, sinó perquè està malalta en la captivitat de la seua pròpia identitat. Però això, tanmateix, ja seria motiu d'una altra reflexió més apropiada sobre els paranys filosòfics en les quals s'ha fonamentat la modernitat i han convertit l'existència, de vegades, en una fosca tragèdia de l'ésser.

ANTONI GÓMEZ I GIMÉNEZ

4. Sobre aquest tema és recomanable llegir l'assaig de Xavier Antich, *El rostre de l'altre*, publicat fa poc per l'editorial 3i4.